

ΤΥΧΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1838—1842 *)

Ἐν μέσῳ τῆς φρενίτιδος καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ οἵτινες κατέλαβον πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινω-
νίας τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἰταλικὸν μελοδράμα,
ἐνεφανίσθη ὁ Ν. Φορμάνος καὶ ἀνέλαβε νὰ δώσῃ
μερικὰς δοκιμαστικὰς παραστάσεις ἐλληνικῶν ἔρ-
γων ἐν τῷ νεοδημητῷ ἐλληνικῷ θεάτρῳ.

Τὸ πρῶγμα ἀνηγγέθη διὰ τῆς «Φήμης» τῆς
16 Μαρτίου 1840 ὡς ἐξῆς:

«Εἰς τὸ θέατρον Σανσώνη θὰ παριστάνωνται
τοῦ λοιποῦ καὶ ἐλληνικαὶ διάφοροι τραγωδίαι·
προκαταρκτικῶς δὲ ἤδη ἡγοράσθησαν δέκα παρα-
στάσεις διὰ δραχμὰς 5,000 καὶ θὰ παρασταθῇ
πρῶτον ὁ Τιμολέων παρὰ τινῶν κυρίων οἵτινες
εὐηρέστησαν ἐν Σύρῳ».

Πράγματι οἱ κύριοι αὐτοὶ «οἵτινες εὐηρέστη-
σαν ἐν Σύρῳ» ἔδωσαν μετὰ τινὰς ἡμέρας ὑπὸ
τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καστόρχη τὸν Τιμολέοντα τοῦ
Ζαμπελίου καὶ κατόπιν τὸν Σκενδέρμπεην (1).
Ἄλλ' εἶτε διότι δὲν «εὐηρέστησαν» καὶ ἐν Ἀθή-
ναις οἱ φιλόκαλοι, ὅπως ἐν Σύρῳ, εἶτε διότι ὁ κό-
σμος προσέτιμα τὸ ἰταλικὸν θέατρον, αἱ παρα-
στάσεις τοῦ δυστυχοῦς Φορμάνου ἐδίδοτο πρὸ
κενῶν καθισμάτων, ἡ κενότης τῶν ὁποίων ἤρξατο
ὁσημέραι νὰ μεταδίδεται καὶ εἰς τὰ θυλάκια τοῦ
ἀπλοῖκου ἐπιχειρηματίου!

Ἄλλ' ἄρα γε, ἡ ἀνικανότης τῶν ἡθοποιῶν νὰ
ἦτο ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐλληνικῶν
παραστάσεων ἢ αἱ δικαιολογίαι τῶν ἀποτροπια-
ζομένων εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς ἀπὸ σκηνῆς ἐλλη-
νικῆς γλώσσης, ἃς διετύπωναν ὡς ἐξῆς:

«Τὸ θέατρον ἦτο σχολεῖον τοῦ λαοῦ ὅτε ἀ-
γνωστῆς τῆς τυπογραφίας, συνήθιζον οἱ Εὐ-
ριπίδαι, Σοφοκλεῖς, Αἰσχύλῳ, Ἀριστοφάνεις καὶ
Μένανδροι, τρεῖς χιλιάδες λαοῦ καὶ ἀναμειγνύον-
τες τὴν ξηρὰν διδασκαλίαν μὲ τὴν διὰ τῶν αἰ-
σθήσεων ἡδονήν, ἐνέσπειρον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν
τόν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, τὴν εὐσπλαγ-
χνίαν, τὰ γενναῖα φρονήματα, ἢ ἀπεδείκνυν τὸ
γελῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν· ἀλλὰ σή-
μερον δυνάμεθα εἰς τὸν κοῖτωνα μας μόνοι νὰ
διδασκώμεθα, ἀναγινώσκοντες δράματα. Εἰς τὸ
θέατρον λοιπὸν δὲν συχναίμεν διὰ νὰ ὠφελοῦ-
μεθα, ἀλλὰ διὰ νὰ διασκεδάζωμεν τὸ μῆκος τῶν
χειμερινῶν νυκτῶν, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ ὡς
μᾶλλον ἡδυνόμενοι εἰς τὸ ἰταλικὸν μελοδράμα,

προκρίνομεν αὐτὸ τῶν κωμωδιῶν καὶ τραγωδιῶν».

Ἡ ἱκανότης βεβαίως τῶν ἡθοποιῶν δὲν ἦτο
τοσαύτη ὥστε αὐτὴ μόνη νὰ προσελκύη τὰ πλήθη
εἰς τὸ ἐλληνικὸν θέατρον· ἀλλ' οὐδὲ αἱ δικαιο-
λογίαι τῶν «ἐραστῶν» τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράμα-
τος» ἦσαν ἀποχρῶσαι νὰ πείσουν τοὺς κατσί-
κους τῆς πρωτεύουσας νὰ μὴ προσέρχωνται εἰς
τὰς ἐλληνικὰς παραστάσεις.

Οἱ λόγοι ἦσαν ἄλλοι· πολὺ σοβαρώτεροι.
Καὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοὺς ἀνευρίσκω εἰς τὸν
«Observateur grec» τῆς 28 Δεκεμβρίου 1841.
Πραγματευόμενος ὁ συντάκτης τῆς ρηθείσης ἐφη-
μερίδος περὶ ἐλληνικοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἐνόχου
αὐτοῦ ἀνυπαρξίας, καίτοι οἱ λόγοι τῆς ἐποχῆς
ταύτης δὲν ἡμέλησαν νὰ γράψουν καὶ μεταφρά-
σουν διάφορα δράματα καὶ κωμωδίας, ἐπάγεται
τὰ ἐξῆς βαρυσήμαντα:

«On avait même commencé à représenter quel-
ques pièces, lorsque des conseillers de la
couronne, trop enclins à représenter comme dan-
gereux les éléments nationaux que n'ayant pas com-
pris, ils avaient frappé de leur antipathie, mirent
opposition à ce que cette tendance des esprits pût
se développer».

Ἴδου ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς ἀποχῆς τοῦ κόσμου
ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς παραστάσεις καὶ τῆς κατα-
στροφῆς τοῦ δυστυχοῦς Φορμάνου ὅστις ὀλίγου
δεῖν νὰ πνιγῇ εἰς πέλαγος χρεῶν (1).

Ὡς ἦν ἐπόμενον, αἱ πύλαι τοῦ ἐλληνικοῦ
θεάτρου ἐκλείσαν καὶ πάλιν, ὅτε τὸν Ἰούλιον
τοῦ 1840 ὁ Κωνσταντῖνος Κυριακοῦ Ἀριστίας
«διὰ νὰ ὀλιγοστεύσουν τῆς ψυχῆς του οἱ φόβοι,
μὴν ἀποθάνῃ πρὶν ἴδῃ τὸν ἐλεύθερον κόσμον, τοῦ
ὁποίου οἱ πρόγονοι τὴν ὅλην ὑφήλιον ἐκράτιναν
καὶ διέσωσαν ἴσως» (2) ἦλθεν ἐκ Βουκουρεστίου
εἰς Ἀθήνας. (3)

Ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀριστίου ἀνεκίνησε καὶ πάλιν
τὸ περὶ θεάτρου ζήτημα. Τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ
συνέστη καὶ Ἑταιρία, «Φιλοδραματικὴ» ὀνομα-
σθεῖσα σκοπὸν ἔχουσα τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ θεάτρου.

Εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς
Ἑταιρίας, ὁ Ἀριστίας ἤρχισε νὰ γυμνάζῃ νέους
καὶ μίαν νέαν ἥτις ἦτο καὶ ἡ πρώτη ἥτις ἐμελλε
νὰ πατήσῃ τὰς σανίδας τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς.

(1) «Ὁ κ. Ν. Φορμάνος ἐπιχειρήσας τὴν ἀνάστα-
σιν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ θεάτρου ὑποθήκευσε καὶ
αὐτὰ τὰ κτήματά του πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ,
σήμερον δὲ μένει πένης παρειαρισκόμενος μόνον εἰς
τὰς δημοπρασίας των...» (Τοξότης — φυλλάδ. 5
καὶ 6. 1841).

(2) Πρόλογος εἰς «Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα»
σελ. 6'. ἐν Ἀθήναις 1840.

(3) Εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀριστίας ἐξέδωκε καὶ τὴν τρα-
γωδίαν του «Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων ἢ τὰ Πα-
ναθηναϊα».

*) Τέλος.

(1) Ἡ «Ἀθηνᾶ» τῆς 6 Ἀπριλίου 1840 ἔγραφε
περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη τὰ ἐξῆς: «Ὁ Καστριώτης
ἐδόθη ὑπὸ ἀνθρώπων ἀνεπιτηδείων. Ὁ ὑποκρινόμενος
τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καστριώτου Ἐλένην, εἶχεν ὅλα τὰ
χαρακτηριστικὰ Ἀθιγγάνου γυναικός».

Τὴν 24 Νοεμβρίου 1840 ἐδόθη ἡ πρώτη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀριστίου παράστασις καθ' ἣν ἐδόθη ὁ Ἀριστοδήμος τοῦ Μόντη⁽¹⁾. «Ἡ δικαία περὶ τοῦ ἀνδρός φήμη, γράφει ὁ «Αἰὼν» τῆς 27 Νοεμβρίου 1840 ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ, ἀπέτελεσε τὴν ὑπὲρ ποτε πολυπληθεστέραν συρροὴν τῶν θεατῶν κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην. Τὰ θεωρεῖα καὶ τὸ ἔδαφος ἢ ὁ περίβολος τοῦ θεάτρου, ἂν καὶ τόσον εὐρύχωρος, δὲν ἠδύναντο νὰ περιλάβωσι περισσοτέρους. Εἰς τὸ προσκήνιον, κεκαλλωπισμένον μὲ τεχνικὴν ἐργασίαν, ὁ Κ. Ἀριστίας ἀνέγνωσε κατὰ πρῶτον Λογίδριον, ἐκτεταμένον μὲν ὑπὲρ τὸ δέον, ἀλλὰ πλήρες ἐνθουσιασμοῦ, εἰλικρινείας, εὐσεβείας καὶ πατριωτικῶν αἰσθημάτων. Δι' αὐτοῦ ἀπέδωκεν οὗτος τοὺς λόγους τῆς ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἀναβάσεώς του μὲ μεγάλῃν μετριοφροσύνην, ὀνειδιάσας καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν παράστασιν τοῦ δράματος κ.τ.λ. . . .»

«Ἡ σκηνὴ ἤρθη μὲ τὴν μεγαλειτέραν ἀνυπομονησίαν τοῦ Κοινοῦ. Ὁ Κ. Ἀριστίας, φέρων τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ ὀροθετῶν ἐπ' ἀκριβῶς τὰς ἀλλοιώσεις τῆς ψυχῆς, ἐδείχθη ὁ ἥρωϊς τῆς ἐμπαθεστάτης αὐτῆς παραστάσεως, σύρων εἰς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν, τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν ἔπαινον ὄλων. Ἡ ἐκφρασίς του, συνημμένη μὲ λαμπρότητα καὶ ἐνέργειαν, αἱ κινήσεις καὶ τὰ πάθη του, ὀδηγούμενα ἀπὸ ψυχὴν γενναίαν καὶ ἔνθερον, ἔδωσαν εἰς τοὺς θεατὰς τὸν φυσικὸν τύπον αὐτοῦ τοῦ παρισταμένου προσώπου τοῦ Ἀριστοδήμου. Διηγέθησαν κινήσεις καὶ πάθη, καὶ ὅχι τέρψεις καὶ συμπάθειαι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν ἐν γένει. Ὅτε μάλιστα περιέσφιγγεν εἰς τὰς ἀγκάλας του τὴν Κισήραν ὁ Ἀριστοδήμος, πλησιάζων τὴν καρδίαν του εἰς αὐτήν, τότε ἔρρευσαν δάκρυα ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄλων διὰ τὴν δυστυχὴ εἰμαρμένην ταύτης καὶ τοῦ πατρὸς τὴν τρήμερὰν λύπην. Ἐλαττώματα προσβεβλημένα, ἀδικίαν ἐστηλιτευμένην, θρόνους αἱματοβαφεῖς πάσχοντας, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν στοργὴν εἰς τὸν κολοφῶνά των, ἰδοὺ ὅ,τι εἶδμεν εἰς τὸν Ἀριστοδήμον».

Ἡ παράστασις μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπανελήφθη καὶ τὴν 8 Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους, ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο καὶ ἡ τελευταία διότι ἀντενέργειαι σοβαραὶ ἀρχὴν ἔχουσαι τὰς περιφήμους «conseillers du roi»⁽²⁾ ἐματαίωσαν τὰ σχέδια τῶν μελῶν τῆς Φιλοδραματικῆς ἐταιρίας, ἥτις καὶ μετ' ὀλίγον διελύθη.

Ὁ δυστυχὴς Ἀριστίας, οὐδὲν ἐπιτυχάνων

πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου, ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον ὁπόθεν ἔστειλε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Φιλοδραματικῆς ἐταιρίας τὴν κάτωθι ἐπιστολήν :

«Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις

Σ. Ἐπιτροπὴν τῆς Φιλοδραματικῆς Ἑταιρίας
Βουκουρέστι, 26 Ἰουνίου 1841

Κύριοι,

Ἐπέστρεψα ὅθεν ἦλθα, πειθόμενος εἰς τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος. Οἱ καλοὶ Δᾶκες, μὲ ὑπεδέχθησαν ἀσπασίως· μ' ἐτίμησε καὶ ἡ Σ. Κυβέρνησις τοῦ τόπου· εὐγενεμονῶ ἀλλὰ . . . κ' ἐγὼ μίαν πατρίδα ζιτῶ. Ἡ εἰμαρμένη μ' ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅσον περισσύτερον ἐπροσπάθησα νὰ τὴν πλησιάσω! Μὴ παροξύνῃ ὑμᾶς ἡ ἐκφρασίς τοῦ πόνου· εἶναι πικρὸς, Κύριοι, ὁ χωρισμὸς τῶν ὁμογενῶν! Οὐχί, δὲν λησμονῶ τὰς ὁπείας καὶ παρ' ἄξιαν μὲ προσέφερον τιμὰς οἱ μεγάτιμοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐγνώρισα περὶ τὰ τέλη· πολλὰ ἀργὰ τοὺς ἐγνώρισα! ὦρατος καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ὁ ἀκέραιος Ἕλλην! ἀλλὰ μοχθηρὸν καὶ καταχθόνιον τέρας ὁ βάναισος, κερδαλεόφρων ἀπελεύθερος δοῦλος! Σέβομαι, Κύριοι, καὶ τιμῶ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμίαν ἔχετε νὰ μὲ ἰδῇτε πάλιν καὶ ὥσάν νὰ βλέπω πάλιν ἀκόμη ἐκείνην τὴν ἐπιτίμιον σοβαρότητα ἐπὶ τοὺς εὐγενεῖς ὑμῶν χαρὰς διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν ἐνὸς ἐλαχίστου ὁμογενοῦς· ἀθῶος αὐτὸς καὶ μὲ πολλὸν ἐνθουσιασμόν ἐπέδραμεν εἰς τὰς τρυφερὰς ἀγκάλας ὑμῶν· τὰς εὖρε θερμὰς ἀλλ' ἐξησθενημένας, διότι πολὺ ἐξ αὐτῶν ἐξήντηλεν αἷμα ἡ σήμερινὴ τῆς Ἑλλάδος πολυστένακτος ἐλευθερία.

Ἐλπίζω, ἀφοῦ μὲ θέλετε, ὅτι οἱ εὐεργετοῦντες Δᾶκες, ὀλίγην ἔχοντες ἐμοῦ χρεῖαν μετ' οὐ πολὺ θέλουσι μ' ἀποστείλει ν' ἀναπληρώσω εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν (ἀποβλέπουσαν τὴν τιμὴν μου πρότερον) ἐπιθυμίαν ὑμῶν, ἂν πρόκειται τι ἀγαθὸν ἐκ τῆς ἀπαιτουμένης σοβαρᾶς δραματικῆς διδασκαλίας τὴν ὁποίαν ὑμεῖς τιμώντες μ' ἐνεπιστεύθητε.

Τῆς Σ. ἐπιτροπῆς τῆς Φιλοδραματικῆς Ἑταιρίας

Ὁ εὐπειθέστατος

Κ. Κ. Ἀριστίας

Ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀριστίου ἡ αὐλαία τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς ἔμεινε καταπετασμένη μέχρι τοῦ 1842 ὅτε συνέστη ἡ πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου ἐταιρία.

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

(1) Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀριστοδήμου ἐγένετο παρὰ τοῦ ἰδίου Ἀριστίου.

(2) Εἰς τὸν λόγον ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Ἀριστίας κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Ἀριστοδήμου παράστασιν «κατέκρινεν αὐστηρῶς ἕνα τῶν Γραμματέων ὡς προτιμῶντα τοῦ Ἑλληνικοῦ τὸ Ἰταλικὸν θέατρον» («Αἰὼν» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ 27 Νοεμβρίου 1840).

